

دکتر لیلا سلیقه‌دار

مدرس دانشگاه فرهنگیان

مینا مهرورز

مدیر مدرسه و جویشرگت تعلیم و تربیت

زیر ذره‌بین امکان‌یابی

تفکر امکان‌گرا در کلاس درس

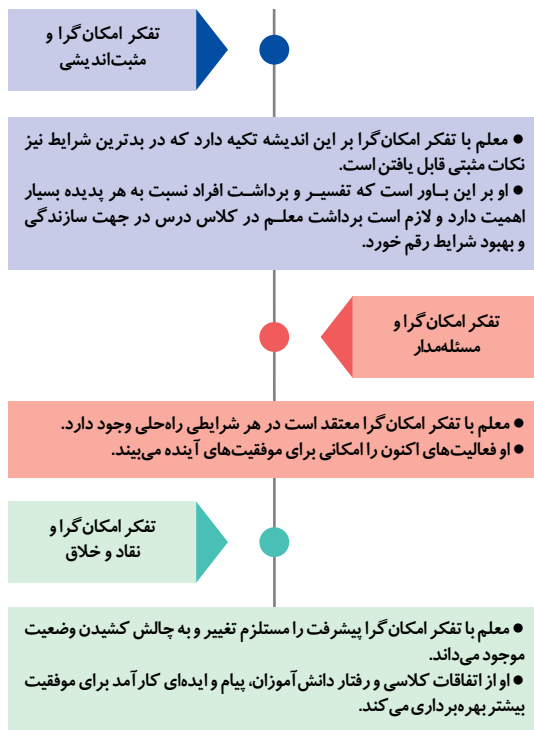
ویژگی مشترک در میان انواع تفکر سازنده این است که فرد نسبت به اتفاقات و پیرامون خود حساس است و تلاش می‌کند انرژی خود را مصروف تغییرات اثربخش و حل مسئله کند. از سوی دیگر، در تفکر امکان‌گرا به زمینه‌هایی از تفکر خلاق و نقاد، مسئله‌مدار و نیز مثبت‌اندیشی نیاز است. به عبارت دیگر، در تفکر امکان‌گرا رگه‌هایی از دیگر تفکرات سازنده وجود دارند.

اشاره

یکی از مهم‌ترین مهارت‌های معلمان، تفکر و شیوه آن است. هر یک از انواع تفکر، اعم از انتقادی و خلاق، در فرایند یاددهی یادگیری جایگاه و ویژگی‌های سازنده‌ای دارند. در این میان تفکری با نام «امکان‌گرایانه» مطرح است که می‌تواند همانند آنچه از جدول «SWOT» بهره‌برداری می‌کنیم و از تهدیدها، فرصت‌هایی سازنده می‌سازیم، به معلم کمک کند ظرفیت‌ها و توان‌های در اختیار خود را به گونه دیگری ببیند. بشناسد و به کار گیرد. تفکر امکان‌گرا در تمام زمینه‌هایی که انسان در آن مطرح است، همانند کلاس درس و مشابه آن، جایگاه پراهمیت و مؤثری دارد و با همین تأکید، توجه به آن در طراحی آموزشی ضروری است.

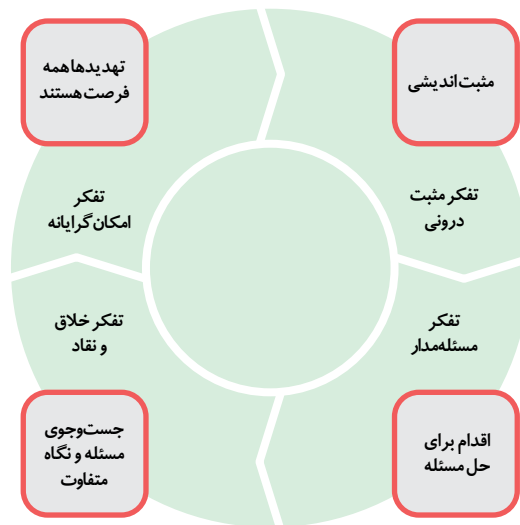
کلیدواژه‌ها: تفکر، تفکر امکان‌گرا، طراحی آموزشی، فرایند یاددهی یادگیری

تفکر امکان‌گرا در یک نگاه

سبک‌های مؤثر تفکر در کلاس درس

معلم برای هر تصمیم‌گیری در فرایند یاددهی یادگیری نیازمند تفکر است و با تکیه بر سبک خاصی فکر می‌کند و در نهایت به رفتار می‌رسد. در میان انواع سبک‌های تفکر، برخی از موارد جنبه سازندگی بالایی دارند. در تصویر زیر به چهار نمونه از گروه تفکرهای سازنده در کلاس درس و مهم‌ترین ویژگی هر یک اشاره شده است.

فرایند و نتیجه ناشی از تفکر امکان‌گرا

آزمونک مرحله‌ای تقویت معلم امکان‌گرا

در میان تمام فرصت‌ها و ظرفیت‌هایی که در کلاس درس موجودند و معلم می‌تواند مطابق تفکر امکان‌گرا بر آن‌ها سرمایه‌گذاری کند، به نظر می‌رسد سرچشمه و منبع اصلی در این زمینه، خود معلم و توانایی‌های اوست. بر این اساس، برخی ویژگی‌های اولیه در معلم به رشد بیشتر در بهره‌مندی از سبک تفکر امکان‌گرا می‌انجامد. برای شرح بیشتر، عوامل مؤثر به‌صورت آزمونک طراحی شده‌اند. از شما دعوت می‌شود با تأمل در رفتار خود، به هر پرسش پاسخ دهید و زمینه‌رشدتان را در هر حوزه فراهم‌تر کنید.

۱. آخرین تصمیمی که در کلاس درس گرفته‌اید کدام است؟ یا یکی از مهم‌ترین اتفاقاتی که در کلاس روی داده چه بوده است؟ پس از یادآوری رخداد مزبور، تلاش کنید سهم خود را در تصمیم مورد نظر یا وقوع آن اتفاق شناسایی کنید. ممکن است با سه پاسخ زیر مواجه شوید:
 - من سهم خاصی در آن تصمیم یا اتفاق ندارم.
 - سهم اندکی در آن تصمیم یا اتفاق دارم.
 - سهم بالایی در آن تصمیم یا اتفاق دارم.

در صورتی که پاسخ شما به دو مورد اول نزدیک است، برای داشتن تفکر امکان‌گرا به ممارست بیشتری نیاز دارید. معلمان، با چنین سبکی از تفکر، همواره خود را دارای روحیه‌ی بالایی از شراکت در هر رخداد کلاسی می‌دانند، زیرا معتقدند نیروی سازنده و منبعی تأثیرگذار بر شرایط هستند. ۲. حالا تلاش کنید مهم‌ترین چالش پیش روی خود را شناسایی کنید. سپس به این پرسش پاسخ دهید: سهم و عملکرد من برای این موقعیت چگونه باید باشد؟

توجه به راهنمای ارائه‌شده در پرسش قبلی می‌تواند تفکر امکان‌گرا را در وجود شما بیشتر رشد دهد.

۳. بر اساس شناخت خود در موقعیت‌های گوناگون کلاسی، به این پرسش‌ها پاسخ دهید:

الف) من در برخورد با مسائل دانش‌آموزانم صبور هستم.

بلی ()؛ خیر ()

ب) پیش از هر اقدامی، ابتدا آن موضوع را به دقت فراوان بررسی می‌کنم.

بلی ()؛ خیر ()

ج) پیش از گفت‌وگو یا اقدامی در کلاس درس، می‌توانم پیامد آن را پیش‌بینی کنم.

بلی ()؛ خیر ()

د) در صورتی که احساس کنم برداشت من از یک رخداد به نتیجه مفید منتهی نمی‌شود، بلافاصله آن را به برداشت دیگری که نتایج مؤثری دارد تبدیل می‌کنم.

بلی ()؛ خیر ()

در پرسش‌های چهارگانه بالا، پاسخ‌های بلی نمایانگر تفکر امکان‌گرا هستند و تلاش معلم برای ماندن در این وضعیت می‌تواند به تقویت تفکر کمک کند. به صورت کلی ذهن‌آگاهی معلم با تفکر امکان‌گرا رابطه مستقیم دارد. در ذهن‌آگاهی، معلم آنچه را به برداشت و تصور خود یا دیگران مربوط است، از واقعیت‌ها جدا می‌بیند و به همین دلیل می‌تواند با تأمل بیشتر، برداشت‌های مفید و مؤثری از موقعیت کلاسی خود بسازد. برای مثال، دانش‌آموزی که تکلیف انجام نمی‌دهد، در شرایط فارغ از تفکر امکان‌گرا می‌تواند صرفاً به بی‌توجهی، تنبلی، بی‌خیالی و ... متصف شود. این برداشت‌ها هر چند ممکن است واقعی باشند، اما به نتیجه و پیامد مثبتی منجر نمی‌شوند. در نهایت ممکن است این تصمیم را برای معلم به همراه داشته باشند که من دیگر نمی‌توانم برای او کاری انجام دهم، یا تلاش من بی‌فایده است. در حالی که معلم متکی بر تفکر امکان‌گرا، با صبوری و تأمل به این موضوع می‌اندیشد که ممکن است برخی برداشت‌ها با واقعیت عملکردی دانش‌آموز منطبق نباشند. همچنین، برای رسیدن به پیامدهای مؤثر و مفید، خود را ملزم می‌کند برداشت سازنده‌تری از دانش‌آموز داشته باشد و در نهایت همواره در ایجاد تغییرات سازنده، سهم بالایی برای خود در نظر می‌گیرد و امیدوارانه از کوشش فروگذاری نمی‌کند.

جمع‌بندی

رفتار معلم حاصل سبک تفکر اوست و هر اندازه با هوشیاری، ذهن‌آگاهی و تأمل همراه باشد، به همان نسبت به سبک‌های سازنده نزدیک‌تر است. تفکر مهارتی، آموزشی و تمرین‌کردنی است که می‌تواند توسط معلم در مسیر و سبکی سازنده قرار گیرد. تفکر امکان‌گرا موجب می‌شود تمام اتفاقات کلاس درس همانند مسئله‌ای قابل حل باشند و ظرفیت‌ها و شرایط به‌عنوان امکان در نظر گرفته شوند. در این شرایط، معلم مهم‌ترین عنصر تأثیرگذار است. شیوه سازنده تفکر او و توجه خاص وی بر شناخت خود، ذهن‌آگاهی، پیش‌بینی به‌منظور برداشت‌های منتج به پیامدهای مفید و نیز سهیم‌دانستن خود در رفع مسائل گوناگون کلاسی، نتیجه و زاینده تفکر امکان‌گراست.

منابع

۱. صدوقی، رضا (۱۳۹۸) فقر تفکر فلسفی. تهران: کویر.
۲. سلیقه دار، لیللا (۱۴۰۰) کودک، مدرسه، خانواده. تهران: نشانه آموز.
۳. مجدفر، مرتضی و همکاران (۱۳۹۶) اندیشه نو، زندگی متفاوت. تهران: مرکز نوآوری‌های آموزشی مرات.

تفکر امکان‌گرا با تفکر خلاق، نقاد، مسئله‌محور و نیز با مثبت‌اندیشی ارتباط مستقیم دارد

مقاله و فیلم مکمل

۲۵

رشد فناوری آموزشی
شماره ۶ اسفند ۱۴۰۰